

BADIIY TO'GARAKLAR VOSITASIDA TALABALARNING BADIIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Ergashev Omonboy Turgunbayevich
Namangan davlat universiteti "Pedagogika nazariyasi va tarixi"
kafedrası tayanch doktoranti.
e-mail: omonboy.ergashev@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishda oliy talim muassasalarida tashkil etilgan badiiy to'garaklarning muhim vazifalari, hamda badiiy to'garaklarda kechuvchi pedagogik jarayonlar talabalarning badiiy-estetik qadriyat va hodisalarni baholash va ifoda qilish, ularga faol munosabat bildirish malakalarini shakllantirish, badiiy to'garaklardagi tarbiyaviy texnologiyalarning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: badiiy to'garak, badiiy tafakkur, ijodiy tafakkur, san'at, musiqa, ta'lim va tarbiya, madaniyat, ma'naviyat.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ КРУГАХ

Эргашев Омонбой Тургунбаевич
докторант кафедры "Теория и история педагогики" Наманганского
государственного университета.
e-mail: omonboy.ergashev@mail.ru

Аннотация. В статье освещаются важные задачи художественных кружков, организованных в высших учебных заведениях, в развитии художественного мышления студентов, а также педагогические процессы в художественных кружках, формирование у студентов умений оценивать и выражать художественно-эстетические ценности и явлений, активно на них реагировать, а также особенности образовательных технологий в художественных кружках.

Ключевые слова: художественный кружок, художественное мышление, творческое мышление, искусство, музыка, воспитание и обучение, культура, духовность.

PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' ARTISTIC THINKING THROUGH ART CIRCLES

Ergashev Omonboy Turgunbayevich
PhD Student of the department "Theory and history of Pedagogy" of
Namangan state university.
e-mail: omonboy.ergashev@mail.ru

Abstract. Article proves how important organized art clubs are to develop the students' artistic thinking abilities in pedagogical process while studying in

higher education. Additionally, the formation of students' skills to evaluate and express artistic- aesthetic values with the help of educational technologies in art clubs is perfectly highlighted.

Key words: artistic circle, artistic thinking, creative thinking, art, music, education and training, culture, spirituality.

Kirish. Bugungi kunda talabalarning badiiy tafakkurini o‘stirish, estetik dunyoqarashini shakllantirish vazifalari dolzarblik kasb etmoqda. Jahonda ta’lim tizimlari bo‘lajak kadrlarning ma’naviy va jismoniy rivojlantirishga qaratilgan texnologik jarayonlar, ijtimoiy-madaniy faoliyat kategoriyalari integratsiyalashuvi asosida muntazam takomillashtirib borilmoqda. Bu esa talabalarni ma’naviy jihatdan tarbiyalash, mafkuraviy sog‘lomlashtirish, madaniy turmush tarzini muqobillashtirishga xizmat qilmoqda.

Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, «yoshlarning ongu tafakkurini ma’rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir»[1]. Shu o‘rinda oliy ta’lim tizimida badiiy to‘garaklar faoliyatini yo‘lga qo‘yilishi, ular tomonidan tashkil qilinayotgan madaniy tadbirlar, suhbatlar va dars mashg‘ulotlarining samaradorligini baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Badiiy to‘garaklar – talabalarning qiziqishlari asosida tashkil etiladigan guruhlar bo‘lib, ular talabalarning bo‘sh vaqtlarini maqsadli tashkil etish, faol ijtimoiy munosabatlarga jalb etish, ma’naviy, g‘oyaviy-estetik, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish, yoshlarning o‘z ichki imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishga sharoit yaratish, shuningdek tarbiya, targ‘ibot, tashviqot funksiyalarini amalga oshirishga yo‘naltirilgan, ixtiyoriy, baholanmaydigan mahsuldor (ijodiy) faoliyat shakli hisoblanadi. Oliy talim muassasalari badiiy to‘garaklari oldida talabalarda mustaqil badiiy tafakkur qilish, estetik munosabatga kirishish; “ommaviy madaniyat”ning asl maqsad-mohiyatini tushuntirish; talabalarni yot g‘oyalarni targ‘ib qiluvchi san’at namunalaridan himoya qilish; milliy g‘oya ideallari asosida yashash va ishlashga o‘rgatish; milliy urf-odatlarimiz va an’analarimizga sadoqatni shakllantirish; yuksak ma’naviyat va ma’rifatga doir ko‘nikma va malakalarni shakllantirish; ijodkorlik, erkin va mustaqil fikr yuritishga o‘rgatish; ustozlarga hurmat, ularni e‘zozlash, barcha jabhalarda

talabalarning milliy va umuminsoniy qadriyatlarga e'zozli munosabatini tarbiyalash kabi vazifalar yuklatilgan[2.-B.11.].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Talabalarning badiiy qadriyatlarga qiziqishini rivojlantirishning ayrim psixologik jihatlari B.Abduraximov, M.Davletshin, V.Karimova, A.Leont'yev[3] tomonidan o'rganilgan. Shuningdek, talabalarning ma'naviy, ijtimoiy-kasbiy va kommunikativ kompetentsiyasini takomillashtirish, ularning umuminsoniy va milliy badiiy qadriyatlarga qiziqishini rivojlantirishning pedagogik asoslari O.Musurmonova, Sh.Mardonov, A.Nurmanov[4] kabi olimlar tomonidan ilmiy-amaliy talqin etilgan.

Qayd etilgan tadqiqot ishlarida talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishning ba'zi masalalari yoritilgan bo'lib, badiiy to'garaklar vositasida talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish masalasi alohida tadqiqot mavzusi sifatida to'liq o'rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Nafosat tarbiyasi talabalarni voqelikdagi, san'at va tabiatdagi kishilarning ijtimoiy va mehnat munosabatlaridagi, shuningdek, turmushidagi go'zallikni idrok qilish hamda to'g'ri tushunishga o'rgatish, ularning badiiy didini o'stirish, go'zallikka muhabbat uyg'otish va hayotga go'zallik olib kirish qobiliyatlarini tarbiyalashdir. «Nozik didli bo'lish, go'zallikni fahmlay va qadrlay olish, badiiy madaniyatni tushunish, xullas o'z hayotini go'zallik qonunlari asosida ko'ra olish komil insonning eng zaruriy fazilatidir. Insonda go'zallikni tushunish birdaniga vujudga kelmaydi, balki u jamiyat va odamlar, atrof-muhit ta'sirida shakllanib boradi [5.-B.32.]. Shunga ko'ra, insonning badiiy rivojlanish qonunlari ijtimoiy rivojlanish qonunlari bilan bog'langan.

Badiiy tafakkur tarbiyasi asosan ijtimoiy-estetik ideallar orqali namoyon bo'ladi. Nafosat tarbiyasi, eng avvalo, har bir kishida badiiy hissiyot tuyg'ularini badiiy tarbiyalashdir[6.-B.58.].

Bunday yuksak nafosatlilik aql-zakovatdan xoli bo'ladi, degan ma'noni tushunmaslik kerak. Shaxsning barkamol inson bo'lib shakllanishida bu ikki

tomon bir-birini to'ldiradi. Chinakam san'at asarida hissiyot chuqur g'oyaviy, aqliy mazmun bilan idrok qilish birikib ketadi. Nafosat tarbiyasi aql bilan hissiyotni tarbiyalash, yanada aniqroq qilib aytganda, hissiyot vositasi bilan aqlni tarbiyalashdir. Bu ikki tomon bir-biri bilan uzviy bog'liqdir.

Badiiy tafakkur talabalarning ijtimoiy-estetik ehtiyojlarini qondirishga va manfaatlari sari yo'naltirishga xizmat qiladi. U rang-barang faoliyat hamda badiiy-estetik munosabatlar tizimi sifatida badiiy ijodning professional hamda havaskorlik turlari, san'at, ommaviy kommunikatsiya vositalari, badiiy-estetik idrok madaniyatining shakllanishi bilan bog'liq jarayonlarni qamrab oladi. Bu yerda jamiyat uchun aksiologik ma'noda tushunarli hamda foydalaniladigan badiiy qadriyatlar nazarda tutiladi. Demak, talabalarning badiiy tafakkuri badiiy obrazlilik, estetik ong va munosabat, san'atning yuksak tafakkurda idrok etish asosida shakllanadigan bilim, ko'nikma va malakalarning majmuasiga nisbatan ishlatiladi. Bu orqali talabalarning badiiy tafakkurini va badiiy-estetik qarashlari tizimini rivojlantirish imkoniyati yaratiladi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishda ularda badiiy qadriyatlarni qadrlash tuyg'usini qaror toptirish muhim ahamiyatga ega. Badiiy qadriyatlar talablardagi san'at va badiiy ijodkorlikka shunchaki faoliyat turi emas, balki qadriyat sifatida baho berish vazifalarini yuklaydi. Zero, san'at, bir tomondan, davrning "ijtimoiy-tarixiy voqealari ta'sirida shakllanadigan va rivojlanadigan, ikkinchi tomondan, milliy madaniyat va har bir san'atkorning estetik ehtiyojlarini aks ettiruvchi"[7.-B.94.] estetik idealni gavdalantirishning asosiy sohasi bo'lib, ijtimoiy jarayonlarning mohiyat-mazmunini o'zlashtirish, ularning rivojlanish tendensiyalarini belgilash maqsadlariga xizmat qiladi. Badiiy-estetik qadriyatlarni idrok etish kuchli g'oyaviy-emotsional ta'sirchanlik xususiyatiga ega bo'lib, talabalarning olamni estetik o'zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Demak, talabalarda badiiy qadriyatlarni qadrlash tuyg'usini shakllantirish, ularga ongli munosabatda bo'lish ko'nikmasini rivojlantirish kerak bo'ladi. Chunki badiiy qadriyatlar ijtimoiy

muhitning ehtiyojlari va ijtimoiy qiziqshlarning mazmun-mohiyatini ko'rsatib beruvchi va g'oyaviy-emotsional ta'sir kuchiga ega bo'lgan voqelikdir.

Havaskor badiiy jamoalar oliy ta'lim muassasalarida ham faoliyat ko'rsatishlari maqsadga muvofiq. Ularda havaskor yoshlar o'zlarining badiiy, estetik ehtiyojlarini qondirish bilan bir vaqtda, yoshlarni har tomonlama rivojlangan komil inson sifatida tarbiyalash ishiga xizmat qilib, iqtidorlarini ro'yobga chiqarmoqda. Zero, "professional san'at ham, havaskorlik san'ati ham kishilarni tarbiyalashda umumiy maqsad va vazifalarga ega. Chunki san'at kishilarning quvonch va hayajonlari, ehtirolarining manbai sifatida ularning hissiyoti, fikri, irodasini ifoda etib, shaxsni ma'naviy va g'oyaviy boyitishga xizmat qiladi"[8.-B.102.].

Turli tadbirlarda qatnashish talabalarni tasavvur qilinayotgan holatlarda harakat qilishga, yangiliklar yaratishga undaydi, ularning ijodiy kuch-quvvatini yuzaga chiqaradi, g'oyaviy taassurotlarini uyg'otadi. Talabalar, ayniqsa, badiiy faoliyat jarayonida badiiy obrazlar yaratish bilan bevosita bog'langan adabiyot, musiqa sahna asarlaridagi go'zallikni yaxshi his qiladilar. Bu esa, ularda badiiy tafakkurini rivojlantirib, notiqlik madaniyatini namoyon qilishga, ijodkorlik ko'nikmalarini kasbiy faoliyatda ko'rsatib berishlariga turtki beradi.

Badiiy qadiryatlarni o'rganish talabalarning adabiy-estetik tafakkurini yuksaltiradi, ularning evristik va kreativ qobiliyatini rivojlantiradi, ilmiy mushohada qilishga yordam beradi. Shuningdek, biz Cho'lponning «Adabiyot chin ma'nosi ila o'lgan, so'ngan, o'chgan, yarador ko'ngilga ruh bermak uchun, faqat vujudimizga emas, qonlarimizga qadar singishgan qora balchiqlarni tozalaydirg'on, o'tkur yurak kirlarini yuvadurg'on toza ma'rifat suvi, xiralashgan oynalarimizni yorug' va ravshan qiladirg'on, chang va tuprog'lar to'lgan ko'zlarimizni artub tozalaydirg'on buloq suvi bo'lg'onlikdan bizga g'oyat kerakdir» kabi badiiylikka dahldor fikrlarihamma zamonlar uchun ham muhim va dolzarbligini etkaza olishimiz lozim[9.-B.40.]. Shunday ekan, badiiy to'garaklar oliy ta'lim tizimida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning texnologik segmenti hisoblanadi.

Badiiy to'garaklarda tarbiyaviy jarayonni tashkil qilishga texnologik yondashuv xarakteri to'garaklarning xususiyatlaridan kelib chiqishi talab etiladi. Shu sababli ushbu masalani hal qilishda hozirgi davrda amalda bo'lgan, qo'llanilishiga, qamrov hajmiga ko'ra umumiy pedagogik, xususiy pedagogik va modulli kichik universal texnologiyalar tasniflaridan kelib chiqib yondashildi. Ya'ni umumiy pedagogik texnologiyalar o'z ichiga yirik, ya'ni butun ta'lim tizimiga tegishli bo'lgan masalalarni qamrab olishi, xususiy pedagogik texnologiyalar esa ma'lum fan doirasida qo'llanilishi inobatga olindi. Badiiy to'garaklar xususiyatidan kelib chiqib, suggestiv modulli kichik universal texnologik yondashuv tanlandi. Ma'lumki, ushbu yo'nalishdagi texnologiyalar tarbiyalanuvchilarda biror refleksni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, qamrov va mazmun jihatlaridan badiiy to'garaklarda ishlatilishi mumkin bo'lgan texnologiyalardir.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa qilib aytganda badiiy tafakkurni rivojlantirmasdan bo'lajak kadr shaxsining kamolotiga erishib bo'lmaydi. Badiiy to'garaklarda kechuvchi pedagogik jarayonlar talabalarning badiiy-estetik qadriyat va hodisalarni baholash va ifoda qilish, ularga faol munosabat bildirish malakalarini shakllantirish imkonini beradi. Badiiy to'garaklardagi tarbiyaviy texnologiyalarning o'ziga xos xususiyatlari badiiy to'garaklarning boy pedagogik imkoniyatlarga egaligini ko'rsatib, oliy ta'lim muassasalarida o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy, madaniy tadbirlar, bayramlarda talabalarning badiiy-estetik tarbiyaning sub'ektlari sifatidagi chiqishlaridan samarali foydalanishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. –Тошкент.: Ўзбекистон. 2021. –Б. 303.
2. Мустафоев Ш. Глобаллашув шароитида талабаларни ғоявий-эстетик тарбиялаш технологияси (Бадий тўғараклар фаолияти мисолида)// Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. –Самарқанд.: СамДУ. 2018. –Б. 48.
3. Абдурахимов Б. Социодинамика художественной культуры Узбекистана: Автореф. дисс. ... докт.искусствовед.наук. – Ташкент, 2000. -

44 с.; Давлетшин М.Г. Кобилят ва унинг диагностикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1997. – 134 б.; Каримова В. Психология. – Т.: Мерос, 2002. – 204 б.; Леонтьев А.А. Деятельностный ум (Деятельность. Знак. Личность). – М.: Смысл, 2001. – 392 с.

4. Мусурмонова О. Юқори синф ўқувчилари маънавий маданиятини шакллантиришнинг педагогик асослари: Пед.фан.док ...дисс. – Т., 1993. – 364 б.; Марданов Ш.Қ. Педагог кадрларни таълимий қадриятлар асосида тайёрлаш ва малакасини оширишнинг педагогик асослари: Пед. фан.док.дисс. – Т., 2006. – 302 б.; Нурманов А.Т. Талабаларни самарали мулоқот технологияси ва техникасига тайёрлашнинг педагогик имкониятлари (аудиториядан ташқари машғулотлар мисолида). Пед.фан.док. автореф. – Т., 2017. – 87 б.

5. Каримова Д, Хоназарова Р. Ўқувчи-ёшларни эстетик тарбиялашда «музыка маданияти»фани олдида турган долзарб масалалар. Замонавий таълим журнали. 2018. № 7. –Б. 32

6. Cathrine Sadolin. Complete vocal technique. 2012. 274 page 58-69.

7. Маҳмудов Т., Олимов Я. Ўзбекистон санъатида инсон омили. - Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988. –Б.94.

8. Тошматов Ў. Бадий жамоалар билан ишлаш услубиёти. /Республика методика ва ахборот маркази. –Тошкент.: 2006. –Б. 102.

9. Солиева М. Олий ўқув юртларида талабаларни бадийликка йўналтириш. // International Conference on Developments in Education Hosted from Saint Petersburg, Russia Jan 24th 2023// <https://econferencezone.org>.